

ФРАЗЕОЛОГІЧНИЙ МАТЕРІАЛ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ В ЧУЖОМОВНІЙ АУДИТОРІЇ

Наталія Ядловська

Львівський національний університет імені Івана Франка

У статті порушено проблему використання фразеологізмів у підручниках з вивчення української мови як іноземної. Увагу зосереджено на потребі вивчення стійких мовних одиниць на різних етапах вивчення чужої мови.

Ключові слова: фразеологізм, українська мова як іноземна, принципи відбору фразеологізмів.

Фразеологізми як ілюстративний матеріал часто використовують укладачі підручників з метою демонстрації певних мовних явищ. Проте час подбати про вивчення стійких зворотів іноземцями з урахуванням їх змісту, а не лише форми.

Повному та всебічному вивченню мови іноземцями сприяє залучення до навчального процесу на середньому та високому рівнях володіння мовою певної кількості фразеологічних одиниць, що здатні розширювати світогляд, збагачувати мовлення, виробляти в іноземців навички українського мислення та уяви.

Важливо оволодіти найбільш комунікативно вагомими фразеологізмами, які продуктивні у мовленні завдяки властивій їм емоційно-експресивній оцінці дійсності. Інші – номінативні – є іноді єдиними позначеннями явищ дійсності.

Автори підручників, призначених для вивчення української мови як іноземної, застосовують різні принципи відбору стійких зворотів, відповідно до структури книги і плану викладу матеріалу.

Так, Н. Станкевич [6] відбирає потрібні фразеологізми за наявністю в них компонентів, що є членами тієї чи іншої частини мови, оскільки її підручник стосується морфології. Тому в завданнях розділу про іменник наявні фраземи зі складовими, належними до цієї частини мови (*брати бика за роги* [6: 20]). Те саме стосується числівника (*мати сім п'ятниць на тиждень* [6: 46]); дієслова і його форм (*ложкою море не вичерпаєш* [6: 71], *не почавши – не закінчивши* [6: 88]); прислівника (*бережи честь змолоду* [6: 98]) і частки (*ось де шапка, он де двері* [6: 107]). У вправах для закріплення знань з інших частин мови Н. Станкевич стійких зворотів не подає.

Цього ж принципу відбору фразеологізмів дотримуються і мовознавці Ю. Жлуктенко, Є. Карпіловська та В. Ярмак [3], проте їхній підручник зорієнтований на вивчення лише трьох частин мови: іменника, дієслова та прикметника. Відповідно до цього в розділах підручника наявні тільки фраземи зі складовими іменниками (*ні пари з вуст* [3: 48]), дієсловами (*взяти втямки* [3: 73]) та прикметниками (*мудрий по шкоді* [3: 120]). До того ж у кінці підручника подано список ужитих у ньому українських стійких зворотів. Проте цей перелік включає лише фразеологізми у вузькому розумінні (*гави ловити* [3: 232]), крилаті вислови (*провідна нитка* [3: 233]) та сталі лексичні

конструкції, що не є фраземами (*щиро кажучи* [3: 233]). Щодо прислів'їв та приказок (*хто сильніший, той і правильніший* [3: 163]), які також використовували укладачі, то у вищезгаданій список їх не включено.

За тим самим принципом і до тих самих частин мови, що й попередники, подає стійкі звороти у підручнику з української мови як іноземної Д. Стечишин [13]. У контексті відповідних до вивчення певної частини мови лекцій є вправи на фраземи зі складовими – прикметниками (*тиха вода береги ломить* [13: 132]), дієсловами (*дарованому коневі в зуби не дивляться* [13: 282]) та іменниками (*зі своєї печі хліб найліпший* [13: 306]).

І ще в одному підручнику, укладеному за частиномовним принципом, Л. Новицької та Т. Поліщук [2] усього лише у структурі трьох уроків є вправи з фразеологізмами, які у своєму складі містять компоненти – прикметники (*любов сильніша від смерті* [2: 229]), дієслова (*зробивши діло – гуляй сміло* [2: 257]) та іменники (*комар носа не підточить* [2: 164]). Цим Л. Новицька та Т. Поліщук і обмежилися.

Ю. Ісіченко, В. Калашник та А. Свашенко [5] застосовують стійкі звороти з урахуванням цінності їх компонентів для закріплення знань на фонетичному рівні мови (*праця чорна, паляниця біла* [5: 29] – для формування правильної вимови звуків [ц'] і [ц':]), на морфологічному рівні (*маленька праця краща за велике безділля* [5: 25] – для формування навичок правильного вживання роду і відмінка прикметників) і на лексичному рівні (*ні риба ні м'ясо* [5: 83] – для ознайомлення іноземців з компонентами фразем, що формують загальне значення виразу).

Що ж до підручника Т. Фролової [7], то його укладено з розподілом усього матеріалу на 28 днів-уроків. Тут фразеологізми мають вагоме значення, насамперед кількісно. Із двадцяти шести уроків лише у двох (1 і 25) Т. Фролова не подала жодної вправи, де було б ужито стійкі утворення. В інших двадцяти чотирьох є безліч завдань з фонетики (*пташка красна своїм пір'ям, а людина своїм знанням* [7: 24] – для вдосконалення вимови йотованих звуків) та морфології, є приклади фразем з дієсловами (*не лїзь поперед батька в пекло, бо не знайдеш де сісти* [7: 70]), іменниками і прикметниками (*ситий голодному не товариш* [7: 92]), числівниками (*сім раз відміряй – один раз відріж* [7: 150]), прислівниками (*низько кланяється, боляче кусає* [7: 194]) і сполучниками (*щоб часом дарма не блукати не завадить і чужого розуму питати* [7: 248]). Частково Т. Фролова застосовує і тематичний принцип відбору стійких зворотів. Він спрацьовує для таких тем: форми ввічливості (*від теплого слова і лід розмерзається* [7: 30]), подорож (*дорога і вночі не спить* [7: 64]), сім'я (*не навчив батько, не навчить і дядько* [7: 44]), почуття та відчуття (*хороброго і смерть боїться* [7: 119], *не кожний веселий, хто співає* [7: 137]), самопочуття людини (*чужий біль нікому не болить* [7: 127]), мораль (*добре ім'я краще від багатства* [7: 160]), їжа (*козацька їда – хліб та вода* [7: 204]), бесіда (*слово не горобець, вилетить – не ввіймаєш* [7: 239]).

Я. Славутич [12] також дотримується тематичного принципу відбору фразеологізмів до підручника з вивчення української мови як іноземної, він знаходить доречні приклади стійких зворотів для таких обраних тем: у ресторані (*який кухар – такий борщ* [12: 68]), у директора школи (*живи і вчись* [12: 75]), у крамниці (*який пан, такий крам* [12: 87]), вранці після сну (*хто рано встає, тому Бог дає* [12: 93]), у лікаря (*ті*

люди часто хворіють, що про себе дбати не вміють [12: 101]), в аптеці (*перейшов на ліки – пропав навіки* [12: 107]), ремонт хати (*хай небагата, але своя хата* [12: 11]), арифметика (*що більше, то краще* [12: 125]), гостинність (*чим багаті, тим і раді* [12: 138]), на залізничній станції (*на годину спізнився, за рік не доженеш* [12: 159]), до церкви (*хто за віру вмирає, той небесне царство має* [12: 252]). Я. Славутич розуміє недоречність спонтанного використання стійких зворотів різного змісту при вивченні конкретної теми. Це засвідчує брак фразеологізмів у контексті уроків з вивчення лексики, що стосується, наприклад, театру, музею, полювання чи садівництва, до якої Я. Славутич, очевидно, не зміг дібрати відповідних стійких зворотів.

А от Т. Космакова-Братушенко [4] не дотримується якогось одного способу відбору стійких зворотів до підручника з української мови як іноземної. Укладачка частково застосовує частиномовний принцип, підбирає фрази з компонентами – певними частинами мови: дієсловами (*хто в н'ятницю скаче, той в неділю плаче* [4: 380]), займенниками (*хто перший, той ліпший* [4: 525]), іменниками (*шукає голку в возі сіна* [4: 671]) і навіть службовими частинами мови (*не родись красивою, а родись щасливою* [4: 443]). Рідко дослідниця вдається до тематичного принципу (*з великої хмари малий дощ* [4: 359] при вивченні теми клімат, погода, пори року). Найчастіше Т. Космакова-Братушенко звертається до значення фразеологізмів, наводить приклади синонімії (*не всі вдома; немає клепки; не варить баняк* [4: 330]), антонімії (*бити байдики – до десятого поту працювати* [4: 620]). Через це завдання вправ з фразеологізмами найчастіше мають лексикологічний характер і є досить важкими для сприйняття іноземцями.

По-іншому відбирає стійкі звороти В. Василенко [1]. Він застосовує інтуїтивний принцип. У кінці двотомного підручника як додаток подано українсько-російський словник поширених фразеологізмів і навіть достатній перелік латинських афоризмів. Про інтуїтивний відбір стійких зворотів свідчить брак у вже згаданому словнику-додатку тієї невеликої кількості фразем, які використано у вправах для закріплення знань у цьому ж підручнику.

Часто буває так, що укладачі підручників з української мови як іноземної спонтанно використовують стійкі звороти. Відтак у самому підручнику може бути тільки одна фразеологічна одиниця. Як приклад цього – єдина фразема (*моя хата скраю* [8: 126]) у підручнику С. Амір-Бабенко [8].

А. Гумецька [11] у своєму підручнику до кожної теми подає стійкі лексичні утворення, які називає ідіомами (*зробити дурницю* [11: 318]).

Фрази доречно пропонувати вивчати іноземцям, які володіють українською мовою на достатньому чи високому рівні. І не бажано включати їх у вивчення на початкових етапах. Здебільшого укладачі підручників дотримуються цієї закономірності. Так, О. Анхелт-Бюше [9] та Г. Дуравець [10] у своїх підручниках уникнули фразеологічних зворотів саме тому, що їхні підручники зорієнтовані на вивчення української мови, починаючи з найелементарнішого – алфавіту.

Незважаючи на активне використання стійких зворотів у численних підручниках з вивчення української мови як іноземної, проблема загального фразеологічного мінімуму (тієї мінімальної кількості стійких утворень, що визначена як достатня стосовно частотності вживання її носіями мови) залишається відкритою, потребує ґрунтовного дослідження та вирішення.

1. *Василенко В.* Українська мова. Поглиблений практичний курс: У 2 т. – Poznań, 2001.
2. Вивчаємо українську: Підручник / Уклад. Л.Т. Новицька, Т.М. Поліщук. – Львів, 1995.
3. Изучаем украинский язык: Самоучитель / Ю.А. Жлуктенко, Е.А. Карпиловская, В.И. Ярмак; Под ред. В.М. Русановского. – 4-е изд., исп. и доп. – М., 2004.
4. *Космакова-Братушенко Т.Д.* Українська мова для іноземців: Навч. посібник. – Одеса, 2000.
5. Самоучитель украинского языка / Ю.А. Исиченко, В.С. Калашник, А.А. Свашенко. – К., 1990.
6. *Станкевич Н.* Морфологія сучасної української мови: Зб. вправ. – Вроцлав, 1997.
7. *Фролова Т.Д.* Українська за 26 днів: Українська для тих, хто її не вивчав: Навч. посібник. – К., 2004.
8. *Amir-Babenko S.* Lehrbuch der Ukrainischen Sprache/ S. Amir-Babenko. – Hamburg, 1999.
9. *Anhalt-Bösche Olga.* Ukrainisch: einführendes Lehrbuch/Olga Anhalt-Bösche. – Wiesbaden, 1996.
10. *Duravets G.* Ukrainian Conversational & Grammatical. – Toronto, 1977.
11. Modern Ukrainian/Assya Humesky. – Edmonton; Toronto, 2001.
12. *Slavutych I.* Conversational Ukrainian. – Edmonton; Winnipeg, 1959.
13. *Stechishin I.W.* Ukrainian Grammar. – Winnipeg, 1958.

PHRASEOLOGICAL MATERIAL OF THE UKRAINIAN LANGUAGE IN A FOREIGN AUDIENCE

Natalia Yadlovs'ka

Ivan Franko Lviv National University

The article deals with the problem of using phraseological units in textbooks for learning Ukrainian as a foreign language. The attention is focused on the need of teaching set language units on different stages of studying a foreign language.

Key words: phraseological unit, Ukrainian as a foreign language, principles of selecting phraseological units.